

درس اول

دانستنی‌های مربوط به درس

- 1- نظر منطقیان درباره‌ی شعر چیست؟ سخن خیال‌انگیز دارای وزن و قافیه
- 2- عبارت «گل خورشید شکفت» چه ویژگی‌هایی است؟ خیال‌انگیز و موزون است.
- 3- چرا عبارت «گل خورشید شکفت» موزون است؟ چون هجاهای آن با نظمی کنار هم نشسته‌اند.
- 4- شاعر چگونه به سرودن شعر و آفرینش زیبایی می‌پردازد؟ با واژه
- 5- برای شناختن قافیه و وزن شعر از کجا باید شروع کرد؟ حرف
- 6- حروف ملفوظ چندگونه است؟ دو گونه
- 7- زبان فارسی چند (مصوت) دارد؟ نش (سه مصوت کوتاه، سه مصوت بلند)
- 8- زبان فارسی چند (صامت) دارد؟ بیست و سه صامت دارد.
- 9- حروف قافیه در بیت «به نام خداوند جان آفرین / حکیم سخن در زبان آفرین» کدام است؟ (ان)
- 10- واژه‌های قافیه چیست؟ واژه‌هایی است که حرف یا حروف قافیه در آخر آن‌ها مشترک باشد.
- 11- در بیت «شد موسم سبزه و تماشا / برخیز و بیا به سوی صحرا» حرف قافیه کدام است؟ الف
- 12- حداقل حروف مشترک لازم برای قافیه تابع چند قاعده است؟ دو قاعده
- 13- قافیه در بیت «سال‌ها دل طلب جام‌جم از ما می‌کرد / و آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا می‌کرد» تابع کدام قاعده است؟ قاعده‌ی یک
- 14- قاعده‌ی یک در قافیه چیست؟ هر یک از مصوت‌های (ا، و) به تنهایی اساس قافیه قرار می‌گیرند.
- 15- در بیت «کسی دانه‌ی نیک مردی نکاشت / کزو خرمن کام دل برداشت» حروف قافیه کدام است؟
اشت
- 16- در واژه‌های (نو، درو) قافیه کدام است؟ - و (مصوت + صامت)
- 17- مصوت‌های بلند زبان فارسی کدام‌اند؟ ا، و، ی
- 18- ((ردیف)) چیست؟ کلمه یا کلماتی است که در پایان مصراع‌ها عیناً تکرار می‌شود.
- 19- کلمات درست و مناسب برای این عبارت کدام‌اند؟ «در قافیه و وزن شعر صورت. حرف مورد نظر است
نه شکل» ملفوظ، مکتوب

درس دوم

قواعد، قافیه،

دانستنی‌های مربوط به درس

- 1- استثنای قافیه در چند مورد طبقه‌بندی شده است؟ هفت مورد
- 2- حروف الحاقی در قافیه چه وضعیتی دارند؟ جزء حروف مشترک قافیه‌اند و رعایت آن‌ها لازم است.
- 3- قدما آخرین حرف اصلی قافیه را چه می‌نامیدند؟ حرف روی
- 4- برای مشخص کردن قافیه‌ی هر شعر چه باید کرد؟ ابتدا روی را مشخص می‌کنیم بعد حروف الحاقی را و سپس حروف اصلی را
- 5- حروف الحاقی در بیت "ای پادشاه خوبان داد از غم تنهایی / دل بی تو به جان آمد وقت است که باز آیی" کدام‌اند؟ یی
- 6- حروف الحاقی کدام‌اند؟ شناسه‌ها، ضمائر متصل، پسوندها، مخفف صیغه‌های زمان حال بودن، (ی) آخر بعضی از واژه‌های مختوم به (ا، و)
- 7- واژه‌های «منظر و تصور» در چه صورتی با هم قافیه‌ی می‌شوند؟ در صورت افزوده شدن حرف الحاقی
- 8- وضع پیشوند و پسوند در قافیه‌ی شعر چگونه‌اند؟ گرچه واژه نیستند اما گاهی در قافیه‌ی شعر در حکم واژه‌ی قافیه قرار گرفته‌اند.
- 9- چرا در بیت «شب سیاه بدان زلفکان تو ماند / سپید روز به پاکی رخان تو ماند» قافیه درست نیست؟ چون (ان) در هر دو واژه نشانه‌ی جمع است و تکرار شده است.
- 10- کلمات درست و مناسب برای جاهای خالی کدام است؟ «اگر واژه‌های قافیه لفظاً یک‌سان ولی در متفاوت باشند، قافیه است و جناس هم دارد.» معنا، درست
- 11- تعداد واژه‌های هم‌قافیه در زبان فارسی چگونه است؟ نسبتاً زیاد
- 12- اگر شعر دارای دو قافیه‌ی پایانی باشد، آن را چه می‌نامند؟ ذوقافیتین
- 13- قافیه‌ی درونی چیست؟ گاهی قافیه تنها در پایان مصراع یا نیم‌مصراع نیست بلکه درون مصراع هم قافیه دارد.
- 14- چرا قافیه کردن واژه‌های (حیض، لذیذ، مشک بیز) درست نیست؟ چون شکل خطی آن‌ها از نظر دیداری متفاوت است.
- 15- علمای بلاغت تکرار واژه‌های قافیه را چگونه می‌دانند؟ عیب فاحش می‌شمرند.
- 16- تکرار واژه‌های غیر ساده، در چه صورت جایز است؟ در صورتی که جای اجزای سازنده‌ی آن‌ها چندان آشکار نباشد.
- 17- قافیه در (شعر نو) چگونه است؟ بستگی به مطلب دارد و در آخر بیت‌ها نمی‌آید.

- 18- تکرار واژه‌های قافیه در مصراع چهارم، چه صنعتی را به وجود می‌آورد؟ ردُّ القافیه
- 19- قافیه بر مبنای زبان شناخته می‌شود. به چه معناست؟ یعنی به صورت ملفوظ شناخته می‌شود.
- 20- بیت «گزید از غنیمت ظرایف بسی / کز آن سان نبیند ظرایف کسی» چه نوع قافیه‌ای دارد؟ ذوقافتین

درس سوم

حرف، هجا، وزن

دانستنی‌های مربوط به درس

- 1- «حرف» چندگونه است؟ دو گونه
- 2- «مصوت»ها چند نوع اند؟ مصوت کوتاه / مصوت بلند: آ- ای - او
- 3- «هجا» چیست؟ یک واحد گفتار است که با هر ضربه‌ی هوا ریه به بیرون رانده می‌شود.
- 4- در وزن شعر فارسی چند نوع هجا داریم؟ سه نوع
- 5- هجای کوتاه چند حرف دارد؟ دو حرف
- 6- واژه‌ی (سر) چه هجایی دارد؟ هجای بلند
- 7- «هجای کشیده» چگونه هجایی است؟ دارای چهار یا پنج حرف است
- 8- در چه حالتی (ن) در وزن شعر به حساب نمی‌آید؟ (ن) ساکن بعد از مصوت‌های بلند به حساب نمی‌آید.
- 9- وزن شعر چیست؟ نظمی است در اصوات گفتار
- 10- وزن شعر فارسی بر چه مبنایی است؟ کمیت هجاها، نظم میان هجاهای بلند
- 11- «علمی» که قواعد تعیین وزن شعر و طبقه‌بندی آن را از جنبه‌ی نظری و عملی» به دست می‌دهد، چه نام دارد؟ عروض
- 12- واحد وزن در شعر فارسی چیست؟ مصراع
- 13- واحد وزن شعر عرب چیست؟ بیت
- 14- چند قاعده برای تعیین وزن یک شعر باید رعایت شود؟ چهارقاعده
- 15- «خط عروضی» چگونه خطی است؟ صورت ملفوظ نه مکتوب شعر
- 16- حرفی که مشدد باشد به چه صورت نوشته می‌شود؟ به صورت دو حرف نوشته می‌شود.
- 17- «تقطیع» در اصطلاح به چه معناست؟ تجزیه‌ی شعر به هجاها و ارکان عروضی
- 18- هجای دو حرفی به چه صورتی نشان داده می‌شود؟ U
- 19- علامت هجای بلند کدام است؟-

20- هجای پایانی اوزان شعر فارسی، چگونه هجایی است؟ همیشه بلند است.

درس چهارم

تقطیع به ارکان

دانستنی‌های مربوط به درس

- 1- مصراع مرنجان دلم را که این مرغ وحشی» از تکرار کدام رکن حاصل شده است؟ فعولن
- 2- از تکرار کدام رکن در مصراع «ای ساربان آهسته ران کارم جانم می‌رود» حاصل شده است؟ مستفعلن
- 3- در صرف زبان عربی کلمات را به چه می‌سنجد؟ (ف ع ل)
- 4- هم وزن (فعولن) چه رکنی است؟ - - U
- 5- رکن (مفاعیلن) چگونه نشان داده می‌شود؟ - - U -
- 6- مهم‌ترین ارکان عروضی فارسی چندتاست؟ نوزده تاست
- 7- (مفاعیلن) در کجای مصراع می‌آید؟ آغاز و میان و پایان
- 8- ارکان غیر پایانی کدام‌اند؟ ارکانی که در آخر مصراع قرا نمی‌گیرند چون آخرین هجای آن کوتاه است.
- 9- چند رکن غیر پایانی داریم؟ شش
- 10- ارکانی که فقط در آخر مصراع می‌آیند چه نامیده می‌شوند؟ ارکان پایانی
- 11- برای آشکار شدن نظم هجاهای یک شعر آن‌ها را چگونه از هم جدا می‌کنیم؟ باید هجاهای آن را چهار تا چهار تا یا سه تا سه تا یا چهار تا و سه تا جدا کنیم.
- 12- در تقطیع کدام نظم ترجیح دارد؟ نظم تکراری
- 13- رکن معادل - - U - چیست؟ فاعلاتن
- 14- ارکان پایانی چند رکن است؟ دو رکن
- 15- (بحر) به چه معناست؟ واحد بزرگ‌تر از وزن

درس پنجم

چگونگی تقطیع شعر به ارکان

دانستنی‌های مربوط به درس

- 1- برای تقطیع شعر به ارکان، ابتدا چه می‌کنیم؟ آن را تقطیع هجای می‌کنیم.

2- معادل - - U کدام رکن است؟ فعولن

3- رکن پایانی در مصراع «خدا یا به خواری مران از درَم» چیست؟ فَعَل (درم)

4- مصراع «تو همچون گل ز خندیدن لب با هم نمی آید» از تکرار کدام رکن حاصل شده است؟ مفاعیلن

5- اگر از (فاعلاتن) یک هجا حذف شود، به چه صورت در می آید؟ فاعلن

6- برای پیدا کردن وزن یک شعر چند نکته را باید رعایت کرد؟ هشت

7- چرا تقطیع یک مصراع از شعر برای تبیین وزن شعر کافی نیست؟ چون از اختیارات شاعری استفاده شده است.

8- اختیارات شاعری چندگونه است؟ دو

9- اختیارات زبانی به چه معناست؟ برخی از واژه‌ها دو یا چند گونه تلفظ

دارند، که شاعر می‌تواند هر کدام را که بخواهد به کار برد.

10- اختیارات زبانی چند نوع است؟ دو

11- در چه صورت امکان حذف همزه وجود دارد؟ اگر قبل از همزه‌ی آغاز هجا، حرف صامتی بیاید.

12- در کدام هجای بیت «نبینی باغبان چون گل بکارد / چه مایه غم خورد تا گل بر آرد» مصوت کوتاه بلند

تلفظ شده است؟ هجای سوم

13- در چه صورتی مصوت بلند، کوتاه تلفظ می‌شود؟ پس از کلمات مختوم به مصوت‌های بلند (و، ی)

شاعر می‌تواند این مصوت‌ها را کوتاه تلفظ کند.

14- (ی) میانجی چیست؟ اگر دو مصوت کنار هم بیایند. معمولاً (ی) بین آن‌ها ظاهر می‌شود که به آن (ی)

میانجی گویند.

15- در بیت «راستی آموز بسی جو فروش / هست درین کوی که گندم نماست» در کدام هجا مصوت بلند،

کوتاه تلفظ شده است؟ سوم

16- تقطیع مصراع (به تو حاصلی ندارد، غم روزگار گفتن) چگونه است؟ فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن

17- مصراع «گفت ای موسی دهانم دوختی» چند هجا دارد؟ یازده

18- اگر واژه‌ی (مردافکن) به این صورت (- - -) تقطیع شود، از کدام اختیار شاعری استفاده شده است؟

حذف همزه

19- در بیت توانا بود هر که دانا بود / ز دانش دل پیر برنا بود» در هجای پنجم از کدام اختیار شاعری

استفاده شده است؟ مصوت کوتاه بلند تلفظ شده است.

20- (و) در کلمات (مو، رو، جو و بو) چگونه تلفظ می‌شود؟ هیچ‌گاه کوتاه تلفظ نمی‌شود.

درس ششم

اختیارات وزنی

دانستنی‌های مربوط به درس

- 1- «اختیارات وزنی» چه امکانی را به شاعر می‌دهد؟ امکان تغییراتی کوچک در وزن را به شاعر می‌دهد.
- 2- «اختیارات وزنی» چندگونه است؟ دو
- 3- هجای پایانی مصراع، چه هجایی است؟ همیشه هجای بلند است.
- 4- کدام اختیار وزنی بسیار رایج است؟ به جای فعلاتن اول و زن می‌تواند فاعلاتن بیاورد.
- 5- از مقایسه دو مصراع «از دل و جان شرف صحبت جانان غرض است / همه آن است و گرنه دل و جان این همه نیست» چه نتیجه‌ای می‌توان گرفت؟ در رکن اول به جای فعلاتن از فاعلاتن استفاده شده است.
- 6- کلمات درست و مناسب برای جاهای خالی عبارت کدام است؟ «شاعر می‌تواند به جای دو هجای یک هجای بیاورد.» کوتاه، بلند
- 7- در بیت «هرچه داری اگر به عشق دهی / کافرم گر جوی زیان بینی» در کدام هجاها، به جای دو هجای کوتاه، از یک هجای بلند استفاده شده است؟ دو هجای ماقبل آخر
- 8- آیا می‌توان به جای (فاعلاتن) فعلاتن آورد؟ خیر
- 9- «قلب» در اصطلاح عروضی به چه معناست؟ جابه‌جا کردن یک هجای بلند و یک هجای کوتاه کنار هم
- 10- کاربرد (قلب) در کدام ارکان رخ می‌دهد؟ مفتعلن و مفاعلن
- 11- یکی از راه‌های تشخیص استفاده از (اختیارات شاعری) چیست؟ استفاده از گوش
- 12- مقایسه‌ی هجاهاى دو مصراع به چه معناست؟ ترتیب و تعداد هجاهاى کوتاه و بلند یک مصراع در تمام مصراع‌های دیگر رعایت می‌شود.
- 13- اختیارات زبانی، چه تسهیلاتی را برای شاعر فراهم می‌کند؟ تسهیلاتی در تلفظ برای شاعر فراهم می‌کند.
- 14- کلمه‌ی (کشت) در کجای مصراع با کلمه‌ی (کش) برابر است؟ در آخر مصراع
- 15- استفاده از هجای بلند به جای دو هجای کوتاه در کدام هجاهاى بیت بسیار رایج است؟ دو هجای ماقبل آخر
- 16- در چه صورتی، شاعر می‌تواند از (قلب) استفاده کند؟ به ضرورت وزن

درس هفتم

طبقه بندی اوزان

دانستنی‌های مربوط به درس

- 1- طبق سنت، اصل هر گروه وزنی، چند رکنی است؟ چهار رکنی
- 2- از هر وزن چهار رکنی، از آخر چند رکن را می‌توان حذف کرد؟ یک رکن و به ندرت دو رکن
- 3- هر مصراع بیت از چند «مستفعلن» تشکیل شده است؟ «دریای هستی دم به دم / در چرخ و تاب و پیچ و خم» دو، مربع سالم
- 4- از تکرار «مفاعیلن» کدام وزن حاصل می‌شود؟ هزج
- 5- وزن حاصل از تکرار «فاعلاتن» چه نام دارد؟ رمل
- 6- وزن «مقارِب» از تکرار کدام رکن حاصل شده است؟ فعولن
- 7- اوزانش شعر فارسی به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ سه دسته
- 8- از تکرار «مستفعلن» چه وزنی حاصل می‌شود؟ رجز
- 9- تعداد اوزان پر کاربرد شعر فارسی چندتاست؟ بیست و نه
- 10- بیت «روزگار است این که گه عزت دهد گه خوار دارد / چرخ بازیگر از این بازیچه‌ها بسیار دارد» کدام وزن را دارد؟ رمل مثنی‌س سالم
- 11- (الول ساتن) تعداد وزن‌های شعر فارسی را چند تا دانسته است؟ صد و پانزده
- 12- پر کاربردترین وزن شعر فارسی کدام است؟ مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن، فعولن
- 13- وزن رباعی چیست؟ مستفعلن، مستفعلن، مستفعلن، فع
- 14- تقطیع مصراع «هر کسی از ظن خود شد یار من» به ارکان چگونه است؟ فاعلاتن، فاعلاتن. فاعلن
- 15- وزن «فعولن فعولن فعولن فعل» در کدام نوع از مثنوی، کاربرد بسیار دارد؟ مثنوی حماسی
- 16- «تک وزن» های شعر فارسی چندتاست؟ دویست و پنجاه
- 17- بیت «با من بگو تا کیستی مهربی بگو، خوابی، خیالی، چیستی؟ اشکی بگو، آهی بگو» چه وزنی دارد؟ رجز مثنی‌س سالم

درس هشتم

نکاتی دیگر دانستنی‌های مربوط به درس

- 1- نام دیگر (وزن دوری) چیست؟ متناوب

2- وزن دوری چیست؟ وزنی است که هر مصراع آن از دو قسمت تشکیل می‌شود و قسمت دوم تکرار قسمت اول است.

3- اوزان دوری چند مشخصه دارد؟ چهار

4- وزن دوری از کدام ارکان ساخته می‌شود؟ ارکان متناوب

5- مصراع «بار غمت می‌کشم و ز همه عالم خوشم» از تناوب کدام رکن ساخته شده است؟ مفتعلن فاعلن

6- هجای پایانی نیم مصراع اول در وزن دوری چگونه است؟ همیشه بلند است.

7- هجاهای هر نیم مصراع در وزن دوری چندتاست؟ پنج یا پنج هجا

8- مصراع «دل می‌رود ز دستم صاحب دلان خدا را» در تناوب کدام رکن حاصل شده است؟ مستفعلن

فعولن

9- کدام وزن از خوش‌ترین وزن‌های شعر فارسی است؟ رباعی

10- برای سرودن مثنوی‌ها از چند وزن، استفاده شده است؟ هفت وزن

11- شاهنامه‌ی فردوسی در کدام وزن سروده شده است؟ فعولن فعلون، فعلون فعل

12- وزن (مفاعیلن مفاعیلن فعولن) برای چه داستان‌هایی مناسب است؟ داستان‌های عاشقانه

13- منطق‌الطیر عطار و مثنوی مولوی در کدام وزن سروده شده است؟ فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

14- ویس و رامین فخرالدین گرجانی و خسرو شیرین نظامی در چه وزنی سروده شده‌اند؟ مفاعیلن مفاعیلن

فعولن

15- صورت منظم (مستفعل مستفعل مستفعل فع) اصل کدام وزن است؟ وزنرباعی

16- از وزن اصلی رباعی، از طریق ابدال چند وزن حاصل می‌شود؟ ده وزن

17- نیما یوشیج کدام وزن را تند و رقص آور می‌داند؟ مفتعلن مفتعلن مفتعل

18- وزن انتخابی (وقار شیرازی) درباره‌ی مصایب زلزله چگونه وزنی است؟ سخت نامناسب، چون وزنی شاد

و طرب‌انگیز دارد.

درس نهم

گونه‌های وزن شعر فارسی دانستنی‌های مربوط به درس

1- وزن شعر فارسی به سبب ثابت بودن شماره‌ی مصوت‌های کوتاه و بلند، چگونه وزنی است؟ وزن کمی

2- اوزان شعر فارسی به چند دسته تقسیم می‌شود؟ دو (رسمی و غیر رسمی)

3- اوزان شعر رسمی چند گونه است؟ دو گونه

4- تا چه زمانی شعر فارسی اوزان مبتنی بر نظم و تساوی هجاها در هر مصراع بوده است؟ تا زمان نیمایوشیج

- 5- اوزانی که نظم میان هجاها را دارد، اما طول مصراع‌ها یک‌سان نیست، چند نوع‌اند؟ سه نوع
- 6- «مستزاد» چگونه شعری است؟ شعری است که در پایان هر مصراع آن مصراع کوتاهی می‌آید.
- 7- شعری که «هر مصراع آن از تکرار نامعین ارکان عروضی فعلاتن یا مفاعیلن ساخته می‌شود» چه نام دارد؟
بحر طویل
- 8- قالب شعری «هر لحظه به شکلی بت عیار بر آمد / دل برد و نهان شد» چیست؟ مستزاد
- 9- وزن غالب شعرهای زبان فارسی تاکنون از نظر نظم هجایی، چگونه بوده است؟ مبتنی بر نظم و تساوی هجاها در هر مصراع بوده است.
- 10- مصراع‌های کوتاه در انتهای مستزاد، چه وزنی دارد؟ هم وزن هستند، در وزن مصراع‌های اصلی
- 11- «مستزاد» از چه زمانی رونق و رواج یافت؟ از دوره ی مشروطیت
- 12- چه کسی ابتدا «قید تساوی» را از شعر فارسی برداشت؟ نیما یوشیج
- 13- چرا فکر یافتن وزنی جدید در شاعران پیدا شد؟ چون نظم و تساوی هجاها در شعر، با مفاهیم و احساسات روزگار متناسب نبود.
- 14- «وزن نیمایی» به چه مفهوم است؟ شاعر در این وزن مجبور نیست جمله‌هایش را مساوی بیاورد.
- 15- مصراع در «شعر نیمایی» به چه مفهومی به کار می‌رود؟ در این گونه وزن مصراع جایی تمام می‌شود که کلام خاتمه یابد.
- 16- شعر «می تراود مهتاب» در کدام وزن است؟ رمل مخبون
- 17- تقطیع مصراع «می درخشید شب تاب» چگونه است؟ فاعلاتن فع لن
- 18- «تکیه» به چه معناست؟ برجستگی ای که فقط به یک‌هجا کلمه داده می‌شود.
- 19- در کدام زبان‌ها، زیر و بمی نقش مهمی دارد؟ زبان‌های چینی و ویتنامی
- 20- وزن شعر زبان‌های (فرانسوی و ژاپنی) چه نوع وزنی است؟ وزن عددی

با تشکر

خانم حبیبی دبیر ادبیات فارسی